

УДК 801.631.51(045)

ШОСТАК Оксана

СУЧАСНІ ТВОРИ КОРИННИХ ПИСЬМЕННИКІВ США ТА КАНАДИ У СВІТЛІ КРИТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ.

У статті розглянуто проблему використання філософії постмодернізму у критиці корінної прози крізь призму внутрішнього сприйняття текстового полотна через інтенцію до рефлексії, що виявляє себе своєрідним маркером культурного світовідчуття і світорозуміння. Окреслені погляди дослідників на тлумачення поняття «трикстер» у літературознавчій парадигмі. Виокремлено основні критерії, які характеризують постмодерність корінного художнього тексту; зіставлено характеристики поняття постмодерність із традиційною гендерною парадигмою корінних культур; побудовано теоретичні підвалини для подальшого літературознавчого аналізу; проводиться контекстуальний аналіз проблем нелінійності у індіанському світосприйнятті.

Ключові слова: постмодернізм; трикстер; квір теорія; подвійний дух; космопримітивізм.

Вступ. Постмодерніська філософія як особлива модель бачення реальності, що функціонує відповідно до презумпцій атрибутивної хаотичності і особливої «постмодерніської чуттєвості», як установки на сприйняття оточуючого світу як фрагментарного і семіотизованого, є плідною для аналізу сучасних творів корінних народів Північної Америки через відчуття подрібненості світу, що постає як результат нав'язаного колоніальним мейнстрімом світобачення.

Аналіз досліджень і публікацій. Багато слухних спостережень щодо використання постмодерніської філософії з її інтенцією до рефлексивності та недовірою до мейнстрімних мета-повідомлень спостерігаємо у роботах Л.Оувенса, Дж.Візенора, П.Г.Еллен, Дж.Рупперта, Д.Х.Джастіса. Усі ці літературні критики звертаються до постмодерніської теорії як до парадигмальної модифікації філософського бачення, що дозволяє побачити сучасність у творах корінних письменників як своєрідну базу для руйнування вихідних презумпцій, нав'язаних колоніальними стереотипами.

Постановка проблеми Метою дослідження є проведення порівняльного структурного аналізу використання філософії постмодернізму у роботах літературних критиків, присвячених аналізу індіанської прози кінця ХХ ст. Таке впровадження філософії постмодернізму у критичний процес є свідченням «сучасності» літературного процесу корінних американців, включеність цих письменників у новий «нелінійний» спосіб бачення світу.

Сутність постмодерніської теорії у критиці. У роботі Оувенса «Інші долі: як зрозуміти роман, написаний американським індіанцем» піднімається теза про відповідність корінного

світосприйняття філософії постмодернізму. На думку дослідника, світоглядні засади корінних спільнот узгоджуються із постмодерніським розумінням реляційної, а не абсолютної істини. Дослідник говорить про невідповідність деяких аспектів корінної свідомості невизначеності і безладного відчуття формування ідентичності у постмодернізмі. Оувенс переконаний, що діалектичною точкою відліку має стати фігура Візенорового трикстера. Втілюючи всі можливості суперечності, трикстер безперервно розбирає ті образні конструкції, які обмежують людські можливості і свободу, дозволяючи пресупозиції та імплікації брати участь у процесі, «постійно розриваючись і повторюючи нові комбінації».

У «трикстерському дискурсі» Візенор посиляється на Жака Лакана, який попереджає аби ми «не чіплялися за ілюзорність того, що пресупозиція надасть нам відповіді щодо того як функціонувати тому, що імплікується або, ще краще, аби пресупозиція взагалі надавала всі відповіді про буття будь-чого імплікованого. Водночас, на негативних прикладах трикстери демонструють необхідність людству вміти контролювати світовий порядок у світі. У путях фіксованого авторитарного дискурсу «єго» втрачає життєвість, перетворюючись на Белладонну. В нерозміреній безкінечності чистої можливості «єго» шизофренічно деконструюється, так само як розпадається на частини трикстерове тіло у традиційних історіях. Саме за допомогою мови історії створюють впорядкованість світу, а не продукують порядок, що превалює над хаосом досвіду. Когерентна, адаптивна і синкретична ідентичність людини можлива без кінцевої статичної рівноваги. Кожне усне висловлювання стає не «розказуванням історії», а радше «історі-

© Шостак О., 2020

сю оповіді» і вся відповідальність за неї покладається на оповідача» (Owens 1992, с. 235). Сам Візенор називає свого трикстера «постмодерністським», саме тому зрозуміти його можна лише у культурному контексті. Дослідник висловлює припущення, що філософія постмодернізму несе звільнення літературі корінних народів за допомогою гумору і абсурдності, що є такими характерними для трикстера, котрий маргінальне спроможний зробити центральним. Справедливості ради слід зазначити, що трикстерська пародія притаманна не тільки Візеноровим творам, особливу цікавість становить творчість Ш.Алексі, Т.Кінга, як і самого Л.Оувенса.

Дж. Візенор висуває провокативну думку про те, що постмодернізм «звільняє» індіанську літературу, надаючи їй шляхи вираження особливого корінного гумору і абсурдності, що так притаманні традиційним трікстеріанським оповідкам. У такий спосіб маргінес знаходить собі шлях у центр. Сам Візенор висловлює незадоволеність тим, що постмодернізм не розкладає оповідь на «культурні категорії» (Vizenor 1998, с.278). Для самого критика надзвичайно важливою є категорія «репрезентативності реальності», яку він розглядає у контексті постмодерністської уяви. Візенор зазначає, що для того аби функціонувати у цій царині особистість має почуватися комфортно у власній душі, а це є найважливішим завданням людини у цьому світі. У такий спосіб дослідник прагне віднайти втрачені у сучасному деконструйованому світі людські і племінні цінності. Однією із перших цінностей, яку слід відновити є відчуття великої родини і широких родинних зв'язків на протилежну культивованої у сучасності нестабільної нуклеарної сім'ї. Почасти Візенор змінює місцями реальність і уяву, підкреслюючи у такий спосіб характерну для індіанського світогляду думку про те, що проблеми людини йдуть із середини неї самої, а не залежать від оточення і світу. «Візенорова проза досліджує мобільні версії громадянства, завданням яких не є урегулювання питань фактичної суспільної приналежності, але натомість возвеличуються общинна й індивідуальна ідентичності, <...> простір, трансформований індіанським мистецтвом у чудернацькі транснаціональні форми естетичного громадянства. Його творчість складає динамічні мапи транснаціональних зв'язків, котрі попри всю їх різноманітність залишаються корінними, тримаючи суто трайбаліський фокус попри те,

що вони відкриті для обміну із усім позитивним на світовому рівні» (Jobin, с.33). На відміну від більшості корінних письменників, які обирають повернення на рідну територію для протагоніста як важливий мотив для своїх творів, Візенор пропонує рух у простір. «Я писав про рух лише у контексті суверенітету і літератури» (Vizenor 2015, с.163).

Дослідники творчості Візенора звертають увагу на вигадливість його антиколоніальної риторики. Часто застосований ним прийом – вміщення протагоніста, представника резервації Білої Землі анішінаабе (рідної для письменника) у контекст інших культур у якості трікстера цих культур (романи «Голубі ворони», «Грівер. Американський король-мавпа у Китаї» та інші). «Візенор зацікавлений у розхитуванні провладної рівноваги, інфікованої колоніалізмом, підкидаючи їм силогізми про корінний примітивізм, аби у такий спосіб змусити провладну думку рухатися у протилежний бік від ідеалізації «примітиву» (Maskay, 171). У такий спосіб Візенор прагне створити свій власний «космопримітивізм», який дає змогу розгледіти у індіанських митцях представників сучасності, а не артефакт далекого минулого, законсервованого у образах індіанців Великих рівнин. Залишаючись глашатаєм національної ідеї корінних народів, Візенор трансформує ідею естетики космопримітивізму у форму політичної заяви, що засвідчує індіанську присутність у сучасному світі. «Космопримітивне корінне мистецтво є мобільним і життєздатним, саме тому воно спроможне відстоювати індіанський суверенітет у всьому світі, спілкуючись на рівні із іншими національними мистецтвами. Завдяки літературній естетиці Візенора національний суверенітет вийшов за кордони резервації, ставши своєрідним засобом транспортування національних ідей» (Jobin, с.37).

Візенор неодноразово піддавався критиці від колег по цеху за «непоследовність» своїх теорій. «Візенорова приналежність до теорії радше випадкова, далеко не всі тези пост структуралізму можна співвіднести із філософіями, що він, здається, схвалює. Якщо розглядати пост структуралізм переважно як якийсь свято, а не аналізувати його, то це і пояснює деяку непоследовність у його письмі. Так чи інакше, але Візенорова стилістика спрямована на створення незаперечних оповідок, що дає змогу читачеві робити власні висновки із описаних протиріч. Він аж ніяк не теоретик в значенні того, як обґрунтовуються основи власної філософії, яка

спрацьовує надалі як послідомна літературна теорія» (Weaver, Womack, Warrior, с.165-166).

Кетрін Шанлі через декілька років розвине цю думку, назвавши корінну літературу «улюбленим логовом Койота, бо вона є місцем «вільної гри» у постмодерніському значенні цього слова, привнесення історії у повсякденне життя. Література може суперечити імперському комфортному ностальгічному погляду у декількох напрямках: індіанські голоси і життєві перспективи не відповідають визначеним стереотипам; історія постає зовсім під іншим кутом зору; проте найбільшого удару завдано тим, що індіанці постають як багатовекторні істоти, наділені власною свідомістю, почуттями й інтелектом» (Shanley1998, с.147). На її думку, найбільш зручний і природний спосіб проаналізувати корінний твір полягає у тому, щоб побачити у ньому метанаратив корінної спільноти. Дослідниця порівнює ці тексти із екосистемою, де тісно переплетені жарти, анекдоти, міфи, плітки, пісні і персональні спогади окремих її членів. «Аналіз текстів має бути підпорядкований колоподібній формі, бо саме у цьому лежить суть корінного світогляду – циклічність часу» (Shanley1998, с.141).

Багато літературознавців вбачають конфлікт у використанні письменниками корінного походження традиційно європейських літературних форм. Найбільш дражливими у цьому зв'язку є роман і коротке оповідання, що є надбанням американської літературної традиції як такої. Віршовані ж твори у свою чергу розглядаються як найбільш «автентичне» виявлення сучасної індіанськості, оскільки зазвичай поети копіюють стилі і манеру древніх сказань і ритуалів, а останнім часом набули популярності двомовні поетичні збірки. Серед інших можна назвати збірки Бренді Натані МакДугал «Ka Makani Pa'akai :Солоний вітер» (2008) і Маргарет Нудін «Bawaajimo: На діалекті снів» (2014). Перша присвячену темам сім'ї, культури, землі, політики і міфології корінних гавайців (Kana'oa Maoli), друга розповідає про традиції і історію анішінабе.

Із кінця 60-х років спостерігаємо численні включення поетичних і ритуальних текстів і описів у прозові твори письменників корінного походження як спосіб протистояти метанаративу про вторинність індіанського літературного продукту. («Церемонія», «Альманах мертвих» Л.М.Сілко, «Танцівник по траві» С.Паувер, «Дім створений із світанку», «Шлях до гори дощів» Н.С.Момадєя та інші). На нашу думку,

це є класичним виявом постмодерніської літературної стратегії коли, роман розглядається як постмодерніський шлях зміщення домінант із епістемологічних на онтологічні (McHale, с.12). У такий спосіб письменники, що звернулися до цього, досить успішно актуалізували у своїх читачів ідею про можливість співіснування різних станів буття індіанців у сучасному світі. У цього прийому є багато прихильників як серед критиків так і серед письменників, проте існують письменники і науковці, що піддають його обґрунтованій критиці. До таких належить Девід Треуер, котрий у своїй резонансній розвідці «Белетристика корінних американців: посібник користувача» (2006) доводить, що подібний спосіб зробити літературний твір більш автентичним, є насправді маніпулятивним, бо подібний прийом радше створює ілюзію автентичності, він є своєрідною бутофорією або реквізитом на сцені, але ніяк не додає «справжності» тексту (Треуер 2006а, с. 60). Перу самого Треуера належить роман «Переклад доктора Апеллеса», який є своєрідною пародією на спроби додати «автентичності» тексту за допомогою залучення у тканину оповіді уривків із неіснуючого індіанського епосу.

П.Г.Еллен відзначала надзвичайну важливість форми подачі матеріалу на сприйняття корінної ідентичності. Її обурювало прагнення не-корінних письменників створювати у власних творах «гібридні» образи індіанців і символіку, що нашоувала на постійні роздуми про культурний конфлікт як основу життя сучасних представників корінних народів (Allen 1986, с.81). Таким чином актуалізується опозиція «Я-Інший», що характерна для загального бачення постмодерного світу. Проте літературознавці вбачають іншу інтерпретацію цього явища, Дж.Рупперт пише про те, що гнучкість і вміння пристосовуватися до обставин є однією із найбільш притаманних рис корінної ідентичності, особливо для народів, що звикли до кочового способу життя, тому, на його думку, слушно буде говорити про індіанських протагоністів не як таких, що захоплені між двома культурами, бо це тільки активізує романтичні і віктимні пресупозиції читачів, але виокремлювати їхню здатність бути «представниками двох великих культурних традицій» (Ruppert, с.7). Таким чином картину світу, що її пропонують читачеві корінні письменники можна назвати «діалектами Духу, герменевтикою значень» (Lyotard, с.xxiv). Їхні постмодерні тексти складаються із

численних світів, що співіснують одночасно, мова йде про створення іншої методології світосприйняття, яка призводить до взаємопов'язаної просторовості. Подібне світобачення є близьким концепту гетеротопії, запропонованому Фуко.

Іншим важливим мотивом, що поєднує постмодернізм і літературу корінних народів Північної Америки, є питання метисності, оскільки, як самі письменники, так і їхні герої за рідким виключенням не є сто відсотковими індіанцями за походженням. К.Вомак заявляє про те, що «постмодерністи можуть сміятися над нашими заявами про пріоритетність статусу інсайдера, піддаючи сумніву навіть саму природу інсайдерства, оскільки вони свідомі того, що ні чистих кріків, ні чистого корінного світогляду не існує, корінні і некорінні постійно реконструюють одне одного. Аби повернутися до реальності не завадить собі постійно нагадувати про те, що питання автентичності, так само як і статуси інсайдера і аутсайдера постійно обговорюються у корінних спільнотах, особливо виходячи з посилу, що саме аутсайдери давали інтерпретацію усьому індіанському» (Womack 1999, с.6). У той же час Л. Оуенс у роботі «Послання полукровок: література, фільм, сім'я, простір» заявляє, що самі письменники змішаного походження є прекрасною репрезентацією ідей постмодернізму. Герої-полукровки у корінних романах втілюють ідею витривалості, розвитку і виживання традиції. Такими є Тайо у «Церемонії» Л. Сілко, Авель у «Будинок створений із світланку» Н.С.Момадея, Ліпша «Палац Бінго» Л.Ердріч, Уїлл із «Медсін Рівер» Т.Кінга та багато інших. «Роман корінних американців за своєю суттю є квінтесенцією постмодерніського фронтального тексту і проблеми ідентичності, що лежить в основі практично кожного індіанського роману і є проблемою засвоєної транскультурації» (Owens 1998, с.46).

Висновки. Бачення завойованих земель як тіло підкореної жінки – досить розповсюджений у літературі образ, саме тому деколоніальне літературознавство таку велику роль відводить гендерним стосункам і питанням трансгендерності. У сучасній індіанській критиці існує тісний зв'язок між квір-теорією, корінними студіями, колоніальними дослідженнями і теорією соціальних комунікацій. Перша збірка «Оживлюючи дух. Антологія індіанських письменників-гомосексуалістів», присвячена цій темі, укладена Уїллом Роско у 1988 р. У післямові дослідник вказав, що гендерні уявлення

багатьох корінних народів, що порушують установлені «білі» норми, є викликом колоніальному суспільству, термін «подвійний дух» у корінному літературознавстві є риторичним засобом, який несе ідею пантрайбалізму для передачі специфічних для корінних націй уявлень про гендерність і сексуальність, які часто випадають із уявлень про сексуальну норму, привнесену західноєвропейською цивілізацією.

«Подвійний дух» – це штучно сконструйований англословний конструкт, що репрезентує інтереси і традиції, задокументовані у сотнях історичних документів, які розповідають про гендерні і сексуальні особливості різноманітних суспільних культур американських індіанців» (Roscoe 1988, с.222). Річард ЛаФорчен уточнює, що подібна десигнація походить із алгонкінських мов від слова *niizh manitoag* (два духи) і має на увазі присутність як чоловічого так і жіночого духу в одній людині. «У ніякому разі це не визначає діяльність геніталій людини, натомість говориться про якості, що визначають соціальну роль людини і її духовні дари» (LaFortune, с.221). Д.Х.Джастіс пише про те, що він воліє вживати термін «квір», а не «подвійний дух» у літературознавчому дискурсі. «Якщо автор не вживає самопозначення «подвійний дух», як термін, що ідентифікує його, я волію оперувати терміном «квір» для позначення тих із нас, чия ідентичність не вкладається у вузькі рамки гетеросексуальної нуклеарної сім'ї, структури, котра не мала великої популярності серед індіанців допоки не почали насаджуватися християнські цінності у наших громадах» (Justice 2018, с.105).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Allen, Paula Gunn (1986). *The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian Traditions*. – Boston: Beacon Press.
- Justice, Daniel Heath (2018). *Why Indigenous Literatures Matter*. – Ontario: Wilfrid University Press.
- Jobin, Danne (2019). *Gerald Vizenor's Transnational Aesthetics in Blue Ravens// Transmotion*. Vol.5.No.1.
- LaFortune, Richard (2010). *Two Spirit Activism: Mending the Sacred Hoop*. – Tikkun: Duke University Press.
- Lyotard, Jean-Francois(1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Theory and History of Literature*. – Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mackay, James (2015). *Wanton and Sensuous in the Musee du Quai Branly: Gerald Vizenor's Cosmoprimitivist Visions of France*// *Journal of Postcolonial Writing*. Vol.51. No.2.

McHale, Brian (1992). *Constructing Postmodern*. – London-New York: Routledge.

Owens, Louis (1992). *Other Destinies: Understanding the American Indian Novel*. – Norman: U of Oklahoma Press.

Roscoe, Will (ed.) (1988). *Living the Spirit: A Gay American Indian Anthology*. – New York: St. Martin's Press.

Ruppert, James (1995). *Mediation in Contemporary Native American Fiction*. – Norman: U of Oklahoma Press.

Shanley, Katheryn W. (1998). "Writing Indian": *American Indian Literature and the Future of Native American Studies*// *Studying Native America: Problems and Prospects*/ Ed. Russel Thornton. – Madison: University of Wisconsin Press.

Treuer, David (2006). *Native American Fiction: A User's Manual*. – Saint Paul: Graywolf Press.

Vizenor, Gerald (1998). *Narrative Chance: Postmodern Discourse on Native American Literatures*. *American Indian Literature and Critical Studies Series*. – Norman: University of Oklahoma Press.

Vizenor, Gerald (2015). *The Unmissable: Transmotion in Native Stories and Literature*// *Transmotion*. Vol.1. No.1.

Weaver, Jace; Womack, Greg; Warrior, Robert Allen (2006). *American Indian Literary Nationalism*. – Albuquerque: University of New Mexico Press.

Womack, Craig (1999). *Red on Red: Native American Literary Separatism*. – Minnesota: University of Minnesota Press

О.ШОСТАК

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ КОРЕННЫХ ПИСАТЕЛЕЙ США И КАНАДЫ В СВЕТЕ КРИТИКИ ПОСТМОДЕРНИЗМА

В статье рассмотрена проблема использования философии постмодернизма в критике коренной прозы сквозь призму внутреннего восприятия текстового полотна через интенцию к рефлексии, что проявляется своеобразным маркером культурного мироощущения и миропонимания. Рассмотрены взгляды исследователей на толкование понятия «трикстер» в литературоведческой парадигме. Выделены основные критерии, которые характеризуют постмодернизм коренного художественного текста; сопоставле-

ны характеристики понятия постмодернизма с традиционной гендерной парадигмой коренных культур; выстроены теоретические основы для дальнейшего литературоведческого анализа; проводится контекстуальный анализ проблем нелинейности в индейском мировосприятии.

Ключевые слова: постмодернизм, трикстер, квинтерия, двойной дух, космопримитивизм.

O.SHOSTAK

CONTEMPORARY WORKS BY INDIGENOUS WRITERS OF THE UNITED STATES AND CANADA IN THE LIGHT OF POSTMODERN CRITICISM

The article deals with the problem of using the philosophy of postmodernism in the critique of indigenous prose through the prism of the inner perception of the text canvas with intention to reflect cultural worldview and worldview. The views of researchers on the the concept of "trickster" in the literary paradigm are outlined. The main criteria that characterizes the postmodernity of the indigenous literary text are highlighted; the characteristics of the postmodernity concepts are compared to the traditional gender paradigm of indigenous cultures; theoretical foundations have been developed for further literary analysis; a contextual analysis of the nonlinearity problem in the Native American world is conducted.

Key words: postmodernism, trickster, queer theory, Two-spirit, cosmoprimitivism.

O.SHOSTAK

CONTEMPORARY WORKS BY INDIGENOUS WRITERS OF THE UNITED STATES AND CANADA IN THE LIGHT OF POSTMODERN CRITICISM

The thesis sets out to make essence of the notion of «postmodernism», as the problem of investigation in Native American literature remains still open. This deals not only with different views on the postmodernism as anomaly in Native American context, but also of great quantity of factors, which influence its decision. Representation of postmodernism anomaly is connected with language play, metaphora and special worldview within Native American literary texts. It turns out that the postmodern philosophy is aimed to widen or create new senses of the text as a result of using markers of its vocabulary in the critical researches. The present study offers a complex approach to the analysis of postmodern philosophy usage in critical approaches to Native American texts. Different critical works

dealing with or mentioning the issues of postmodernism were analyzed from a literary perspectives. Thematically linked categories of critical articles present postmodern benefits for Native American novels analysis in slightly different ways. Postmodernism is a popular term among contemporary Native American critical schools. It usually refers to the unit of abnormal phenomenon that shapes literature items in the form of modern signs and mental construal. Postmodernity of a literary text is formed with the help of linguistic means, representing the individual world image of an author, and is therefore verbalized through the set of national elements of a literary text, providing a distinct characteristic of the author's individual style in the context of national identity construct. To describe a postmodernist worldview involves describing different linguistic units which shape its domain through deviational patterns, connotations and cultural representations. As a complex cultural phenomenon, a postmodernism is represented in texts as attribution of a linguistic signs to a fragment of author's reality, and expression, both linguistic and non-linguistic, directly or indirectly connected to the text. Postmodernism is also viewed as a cultural significance that is aesthetic or spiritual value of the text. The postmodern critical approach is viewed as author-individual phenomenon, which has different positions in target reader's cultural system, thus causing difficulties in interpretations and finding meanings in the source text. The suggested exploration concentrates on the multiplicity of works focused upon the usage of postmodernists philosophy as an agent of variable reproduction of the main types of the cultural peculiarities in the literary texts. It includes the analysis of the language anomaly, its functions in the text and the strategies of reproducing its conceptual sense with the literary means. According to the results of the research adequate reproduction postmodernist variables is predetermined by a number of factors, both objective and subjective, that make up Indigenous challenges in the process of rendering of the Native American literary texts.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2019.